

НАЙНОВІШІ НАДБАННЯ У СФЕРІ МЕДИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ

МАМЕДОВ В.

*доктор медичних наук, професор
заступник директора
Інституту прав людини
Національної академії наук Азербайджану,
професор кафедри судової медицини
Азербайджанського медичного університету,
голова Асоціації медичного права
та біоетики Азербайджану*

Висвітлено найновіші надбання у сфері медичного права та біоетики Азербайджану, особливості створення і функціонування Асоціації медичного права та біоетики Азербайджану, діяльність Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані, кафедри біоетики та медичного права Інституту прав людини Національної академії наук Азербайджану. Описано досвід створення паспорта спеціальності «Біоетика та медичне право», яка завдяки зусиллям Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики вже у січні 2011 р. була зареєстрована у Номенклатурі наукових спеціальностей Азербайджану з присвоєнням відповідного коду спеціальності та в березні того ж року затверджена урядом. Окреслено завдання, які планується виконати у цій сфері задля забезпечення дотримання універсальних біоетичних принципів прав людини при проведенні наукових досліджень. Проаналізовано чинну законодавчу базу, що регламентує права людини в сфері охорони здоров'я, а також наведено перелік законодавчих актів, які планується прийняти у державі. Висвітлюється діяльність Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані, спрямована на удосконалення викладання медичного права та біоетики у вищих навчальних закладах Азербайджану.

Ключові слова: медичне право, біоетика, Відділення кафедри ЮНЕСКО, права людини, охорона здоров'я.

Упровадження нових технологій, зокрема біотехнологій, застосування досягнень генної інженерії та медицини за останні роки виявили чимало етичних і юридичних прогалів. Сферами надзвичайної ваги для повсякденного життя кожного громадянина є охорона здоров'я, медицина та біотехнології. Стрімкий розвиток медицини, упровадження таких медичних технологій, як трансплантація органів, екстракорпоральне запліднення та нових репродуктивних технологій, інновації генної інженерії, та фармацевтичної промисловості є характерними ознаками

сучасного життя. Водночас вони спричинили багато глобальних проблем (генетично модифікована продукція, евтаназія, аборти, сурогатне материнство тощо), які стали предметом гострих дискусій не лише фахівців, а й громадськості. Обговорення і дослідження цих проблем виявило чимало етичних і юридичних прогалин.

Не залишається осторонь дослідження цих процесів і формування етичних та юридичних норм у цих сферах й Азербайджан.

Азербайджан – країна з унікальним географічним положенням: тут зустрічаються Схід і Захід, Північ з Півднем, різні культури та цивілізації. Водночас Азербайджан, який є членом і мусульманських, і європейських міжнародних організацій, абсорбуючи цінності обох цивілізацій, слугує своєрідним мостом між ними.

Керівництво Азербайджану, враховуючи виклики часу, приділяє багато уваги розвитку науки. 4 травня 2009 р. президент Азербайджанської Республіки Ільхам Алієв підписав указ про затвердження Національної стратегії розвитку науки в Азербайджанській Республіці на 2009–2015 рр. і Державної програми реалізації Національної стратегії розвитку науки в Азербайджанській Республіці у 2009–2015 рр. Основними завданнями стратегії визнані запровадження сучасних стандартів досліджень, зміцнення наукового потенціалу країни й інтеграція наукових потужностей Азербайджану в міжнародний науковий світ, всеохопний розвитку наук. Стратегією також передбачений розвиток таких нових галузей науки, як біоетика, медичне право, нещодавно включених до Номенклатури міжнародних стандартів ЮНЕСКО у сфері науки і техніки.

Багато зусиль до розвитку біоетики в Азербайджані докладає Мехрібан Алієва, перша леді Азербайджану, Посол доброї волі ЮНЕСКО та ІСЕСКО, Президент Фонду Гейдара Алієва. На Першому форумі міжкультурного діалогу, що відбувся у Баку в квітні 2011 р., вона зазначила: «Глобалізація у світі стала реальністю. Одні вітають цей процес, інші розцінюють як справжню катастрофу. Однак кожен із нас уже відчув ці зміни на собі. Ми повинні пам'ятати, що є громадянами своєї країни і водночас членами сім'ї, яка іменується людством. Глобалізація перетворила нас на мешканців величезного спільного простору. І діалог між людьми, країнами і народами повинен базуватися на принципах етики, права і справедливості. Сучасні закони, що регулюють політику та економіку, на жаль, не завжди відповідають нормам етики та справедливості. Гіпотеза про глобальну етику, яку ми пропонуємо, може видатися дещо утопічною. Однак значна кількість досягнень людства з'явилася завдяки вчинкам і думкам, які колись видавалися утопією. Так, колись рух за рівність прав чоловіків і жінок більшість людей вважали безнадійним, позбавленим майбутнього. Здобутки у цій сфері, які ми спостерігаємо станом на сьогодні, доводять хибність такого ставлення. Глобальна біоетика поки що є лише науковою гіпотезою, однак ми думаємо про завтрашній день, усвідомлюємо свою відповідальність перед майбутніми поколіннями, а тому повинні намагатися налагодити стосунки між народами на засадах етики та справедливості. Це тривалий і складний процес. Та усякий довгий шлях починається з першого кроку. На мою думку, ми повинні зробити цей крок. Єдине, що нам потрібно, – це солідарність і добрі наміри».

Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані було створено 25 січня 2010 р. з метою реалізації Програми біоетики ЮНЕСКО в Азербайджані (<http://www.unesco-chair-bioethics.org/UI/CO2.aspx?uid=C8CC9B11F27C0762>). Наслідком перемовин з керівництвом Інституту прав людини Національної академії наук Азербайджану стало створення нового Відділення біоетики та медичного права в цьому Інституті 2 березня 2010 р. Одразу після створення цього відділення було створено Експертну раду з питань біоетики та медичного права, а 19 березня відбулося її перше засідання. 12 травня кафедра ЮНЕСКО з питань біоетики офіційно повідомила усі зацікавлені сторони в Азербайджані про початок своєї діяльності у країні, а також про намір створити Відділення (Фонд Гейдара Алієва, Національна комісія ЮНЕСКО, Представництво Азербайджану у ЮНЕСКО, Міністерство закордонних справ, Міністерство освіти, Міністерство охорони здоров'я, Національна академія наук, Бакінський державний університет, Медичний університет Азербайджану та Інститут підвищення кваліфікації лікарів). 7 вересня на базі кафедри біоетики та медичного права Інституту прав людини Національної академії наук Азербайджану було офіційно створено Азербайджанське відділення кафедри ЮНЕСКО, а під час симпозіуму з біоетики 24 грудня у присутності Президента Національної академії наук та Голови Національної комісії ЮНЕСКО була офіційно підписана угода між кафедрою ЮНЕСКО з питань біоетики та Інститутом.

Ще одну організацію у цій сфері – Асоціацію медичного права та біоетики Азербайджану – створено 27 липня 2010 р. Вона об'єднує провідних фахівців з охорони здоров'я, права та науки Азербайджану і покликана надавати додаткову підтримку розвитку медичного права та біоетики в Азербайджані. У січні 2011 року створено Правління Асоціації та Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані, що складаються із тих же 15 членів. Найактивніших членів Парламенту, які провадять діяльність у сфері соціальних питань і прав людини, спеціалістів у сфері охорони здоров'я, освіти та права, було включено до Правління.

Відповідно до рекомендацій ЮНЕСКО, біоетику та медичне право слід розглядати як науку і як навчальну дисципліну. В Азербайджані ми йдемо саме таким шляхом, хоча до 2011 р. «Перелік наукових спеціальностей», затверджений Національною академією наук Азербайджану та Вищою атестаційною комісією на чолі з Президентом Азербайджанської Республіки, не включав біоетику та медичне право як наукові спеціальності. Саме тому докторські та кандидатські дисертації з проблем біоетики та медичного права, як і в інших країнах СНД (Росії, Узбекистані, Україні, Молдові), науковці захищали в межах таких спеціальностей, як «філософія», «право», «соціологія», «соціологія медицини», «охорона здоров'я», «державне управління». Відтак, жодного з азербайджанських спеціалістів, які дотепер працювали у цій сфері, не можна назвати спеціалістом з біоетики чи медичного права. Азербайджан, як і усі інші країни СНД, не має системи післядипломного навчання спеціалістів у формі підвищення кваліфікації (кандидати і доктори наук) з біоетики та медичного права. Студенти вищих навчальних закладів навчалися біоетиці та медичному праву

лише у Медичному університеті Азербайджану. Однак через відсутність фахівців з медичної етики та деонтології викладання цих предметів не відповідає сучасним стандартам.

Серед науковців, які першими почали досліджувати проблеми біоетики та медичного права, – д-р Мехрібан Алієва. Результати своїх досліджень вона виклала спочатку в кандидатській дисертації, а потім у двох книгах, що з’явилися друком у 2004 і 2005 рр. під назвами «Проблема евтаназії та гуманності в медицині» і «Ми обираємо життя (Евтаназія у дзеркалі соціології)» і присвячені дуже важливій біоетичній проблемі – евтаназії. Масштабні соціологічні дослідження і ретельний аналіз їх результатів засвідчили негативне ставлення суспільства до легалізації евтаназії в Азербайджані та необхідність розвитку в Азербайджані системи паліативної допомоги для смертельно хворих пацієнтів. Ці дослідження, присвячені виключно біотичним і медично-правовим питанням, стало точкою відліку у створенні нового напрямку азербайджанської науки.

Враховуючи стан справ і послуговуючись рекомендаціями Міжпарламентської асамблеї країн – членів Співдружності незалежних держав «Про співробітництво країн СНД у сфері узгодження медичної освіти із Програмою етичної освіти ЮНЕСКО», восени 2010 р. Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані ініціювало створення нової наукової спеціальності «Біоетика і медичне право». Відділення та Інститут прав людини уклали Паспорт цієї спеціальності і надіслали Вищій атестаційній комісії разом із заявою про реєстрацію нової спеціальності у сфері правничих наук. Ця ініціатива отримала підтримку, і в січні 2011 р. спеціальність «Біоетика та медичне право» було офіційно зареєстровано в Номенклатурі наукових спеціальностей Азербайджану, присвоєно науковий шифр 5616, що відкрило шлях для підготовки національних експертів і фахівців у цих сферах. У березні 2011 р. ця спеціальність була затверджена урядом, а місцем докторантури та навчання кандидатів (дослідження та пошукування на кандидата наук) було визначено Інститут прав людини Національної академії наук Азербайджану.

Зараз в Інституті вже завершено три дослідження, автори яких претендують на одержання ступеня кандидата наук: «Охорона здоров’я в Азербайджані», «Права пацієнтів», «Юридична відповідальність медичних працівників».

Завдяки цьому Азербайджан став одним із піонерів серед країн – членів СНД щодо існування зареєстрованої наукової спеціальності «Біоетика і медичне право». У вересні 2011 р. почала функціонувати дисертаційна рада Інституту прав людини зі спеціальності «Біоетика і медична право», що дає змогу залучити до досліджень значно більше науковців.

Наступними кроками в цій сфері стануть ініціативи, спрямовані на забезпечення дотримання загальних принципів біоетики, що стосуються прав людини, при проведенні наукових досліджень. Враховуючи завдання, окреслені в остаточному документі міжнародної конференції «Діяльність комітетів з біоетики і біоетична освіта» (Мінськ, Білорусь, 14–15 листопада 2007 р.), Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані планує здійснити подання Вищій атестаційній комісії щодо таких питань:

– внесення поправок до Інструкції, яка визначає правила проведення експертизи дисертацій медично-правничо-біологічного характеру, пов'язаного із правами людини;

– неприйняття до публікації в наукових журналах статей з медицини, біології чи медичного права, які не пройшли біоетичної експертизи.

У 2010–2011 рр. Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані підготувало два спеціальні дворічні проекти: «Швидкий розвиток біоетики та медичного права в Азербайджані» та «Оцінка ризиків й організація виробництва харчових продуктів, що не містять генетично модифікованих організмів», – і подали їх на отримання грантів Фонду підтримки науки Президента Азербайджанської Республіки; провело чотири науково-практичні конференції «Реалізація Програми ЮНЕСКО з біоетики в Азербайджані», «Паліативна опіка та біоетичні принципи» та «Міжнародні біоетичні норми у законодавстві Азербайджану», «Право на здоров'я та лікарські помилки», три круглі столи за участю членів парламенту на теми «Право на здоров'я, право на безпечне довілля та харчування, право на інформацію та генетично модифіковану продукцію», «Права пацієнтів», «Вивчення біоетики». Представники відділення опублікували понад 40 наукових статей з питань прав пацієнтів, біоетичних принципів у національному законодавстві, судової медицини та медичного права, біоетичної освіти, розслідування смертей, трансплантології та пожертвування органів, політики репродуктивного здоров'я, генетично модифікованої продукції, юридичних та етичних аспектів у фармацевтичній галузі, прав людини та нових технологій, виступали на 18-й сесії Міжнародного комітету з біоетики ЮНЕСКО, міжнародних конференціях кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики, 4-му Світовому форумі з прав людини, що проходив за підтримки ЮНЕСКО, 18-му Конгресі Всесвітньої асоціації медичного права, 10-му Конгресі Індо-Тихоокеанської асоціації з права, медицини, науки, 54-й Конференції Американського коледжу правової медицини, 2-му Всеукраїнському Конгресі з біоетики, медичного права та соціальних наук, 19-й зустрічі Міжнародної асоціації судових наук, що відбувається кожні три роки, 5-й зустрічі Середземноморської академії судових наук, 9-й Всесвітній зустрічі медичних працівників поліції, 3-й Європейській конференції Європейської асоціації медичного права.

Принципи Всезагальної декларації з біоетики та прав людини втілені в національне законодавство, включаючи законодавство з питань охорони здоров'я. Загальні принципи, зокрема поваги до незалежності та особистої гідності пацієнта, а також принцип справедливості, включені до Конституції Азербайджану. Вільний розвиток особистості захищається законом і незалежними судами. Особиста гідність визнана такою, що має особливу цінність і потребує захисту, а будь-які медичні, наукові чи інші експерименти з людьми без їхньої добровільної згоди заборонені. Юридичний захист поширюється на те, що включає приватність і конфіденційність індивідів: право на особисту безпеку, право на особисті та сімейні таємниці, право на конфіденційність листування, телефонного спілкування, поштових повідомлень, телеграм та інформації, що передається з допомогою інших засобів комунікації. Заборонено збирати, зберігати, використовувати

та розповсюджувати інформацію про особисте життя без згоди індивіда. Акцептувати принципи Декларації з біоетики та прав медицини, держава взяла на себе зобов'язання щодо недискримінації та заборони катування, що гарантують рівність усіх незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового становища та посади, місця проживання, віросповідання, політичних і релігійних поглядів, членства в громадських організаціях чи інших ознак. Відповідні статті Конституції Азербайджану наведені нижче.

Стаття 27. Право на життя

I. Кожен має право на життя.

II. Окрім знищення солдатів ворожих армій у випадку військової агресії, при виконанні вироку й окрім інших випадків, передбачених законом, право кожної людини на життя є непорушним.

III. Смертна кара, до моменту її повного скасування, може застосовуватися на законній основі лише у випадках особливо тяжких злочинів проти держави, життя і здоров'я людей.

IV. Проти людей не використовується зброя, крім випадків необхідного захисту, надзвичайних ситуацій, випадків з метою затримати злочинця, з метою запобігання втечі в'язня, для запобігання заворушенням чи державному перевороту, для виконання наказів, що їх видають уповноважені особи, за законами воєнного часу чи у надзвичайному стані, у випадку військової агресії.

Стаття 38. Право на соціальний захист

I. Кожен має право на соціальний захист.

II. Соціально вразливі особи повинні отримувати підтримку, передусім від членів своїх сімей.

III. Кожен має право на соціальний захист після досягнення певного віку, відповідно до законодавства, у разі хвороби, інвалідності, втрати годувальника в сім'ї, у зв'язку з безробіттям чи в інших випадках, передбачених законодавством.

IV. Мінімальна сума пенсій і соціальних виплат визначаються законом.

V. Держава створює можливості для розвитку благодійної діяльності, добровільного соціального страхування та інших форм соціального захисту.

Стаття 39. Право на життя у безпечному навколишньому середовищі

I. Кожен має право на безпечне для життя середовище.

II. Кожен має право збирати відомості про реальний стан навколишнього середовища та отримувати відшкодування шкоди, завданої його здоров'ю і майну у зв'язку з екологічним правопорушенням.

Стаття 41. Право на охорону здоров'я

I. Кожен має право на охорону свого здоров'я та медичну допомогу.

II. Держава здійснює усі заходи, необхідні для розвитку усіх видів медичного обслуговування, що базується на різних формах власності, гарантує санітарно-епідеміологічну безпеку, формує можливості для різних видів медичного страхування.

III. Службовці, що приховують факти та випадки, небезпечні для життя та здоров'я людей, несуть за це юридичну відповідальність.

Право на здоров'я та обов'язки держави у контексті ст. 14 Декларації (про «Соціальну відповідальність та здоров'я») юридично закріплені не лише у Конституції Азербайджану, а й в Основному медичному законі Азербайджанської Республіки «Про охорону здоров'я населення» (1997). Цей закон закріплює права громадян, іноземців на захист здоров'я і медико-соціальну допомогу, планування сім'ї, медичну експертизу та обов'язки сторін, обов'язки і гарантії держави в організації системи охорони здоров'я. Статті 24 і 25 цього Закону присвячені правам пацієнтів і містять концепцію інформованої згоди та конфіденційності пацієнтів у деяких ситуаціях біомедичних втручань.

В Азербайджані також чинні окремі закони щодо санітарно-епідеміологічного благополуччя населення; медичного страхування; харчування новонароджених і немовлят; прав дитини; фармацевтичної продукції та діяльності; приватної медичної діяльності; донорства крові, компонентів крові та служби донорства крові; державної опіки над пацієнтами з такими спадковими хворобами, як гемофілія і таласемія; державної опіки над пацієнтами, хворими діабетом; онкологічної допомоги; психіатричної допомоги населенню; наркологічної служби та контролю; контролю за туберкульозом в Азербайджані; запобігання поширенню хвороб, зумовлених ВІЛ, в Азербайджані; імунопрофілактики інфекційних хвороб; йодування хлориду натрію задля масового запобігання дефіциту йоду; трансплантації органів і тканин людини; радіаційної безпеки; природних лікувальних ресурсів, лікувально-оздоровчої місцевості і курортів.

Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані залучене до експертизи і громадського обговорення таких проєктів нових законів:

– «Про репродуктивне здоров'я», який готується за участю ВООЗ і національних експертів. Правове регулювання забезпечення репродуктивного здоров'я населенню і генетики є реалізацією ст. 16 Декларації про захист майбутніх поколінь. Закон регламентуватиме державну політику і права у сферах планування сім'ї та захисту репродуктивного здоров'я;

– «Про права пацієнтів», який знаходиться на розгляді двох комітетів національного парламенту: соціальної політики і прав людини. Очікується, що закон буде найважливішим у сфері біоетики, оскільки включає ст. 3–12 Декларації. Проєкт охоплює біоетичні принципи і містить окремі розділи «Права пацієнтів», «Інформована згода» із процедурами формалізації згоди за різних ситуацій, «Представництво», «Обов'язки пацієнтів», «Оцінка шкоди для здоров'я» із процедурами реалізації права на оскарження та компенсацію. Розділ «Права пацієнтів» містить окремі статті про права на недискримінацію/заборону катувань, рівність, справедливість і неупередженість, вибір лікаря та медичної установи, полегшення болю та паліативну допомогу, отримання медичної інформації та надання згоди, залучення до процесу лікування, приватність і конфіденційність, автономію й індивідуальну відповідальність, повагу до соціальної вразливості людини та особистої цілісності, втручання у власну медичну документацію, медичний огляд і компенсацію, а також процедури під час біомедичних і клінічних досліджень;

– «Про харчові продукти» і «Про генну інженерію», який знаходиться на розгляді чотирьох комітетів національного парламенту: соціальної політики, економічної політики, сільського господарства та прав людини. На підставі ретельного порівняльного юридичного аналізу національних законодавств більш як 10 країн Заходу, регіону та держав СНД, до проекту включені принципи біоетики та окремі розділи «Генетично модифіковані харчові продукти», «Право на інформацію», «Біологічно активні добавки», які раніше у законодавстві Азербайджану не були відображені;

– «Про соціальну службу та допомогу», покликаний регламентувати організацію системи надання соціальної допомоги сім'ям та особам з особливими потребами, форм і видів послуг, фінансування цієї служби та видатки на неї, створення установи «соціального працівника» у країні.

Одна із найважливіших сфер діяльності Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані та Асоціації медичного права та біоетики Азербайджану – освіта. Як і всі інші країни СНД, у 90-х роках Азербайджан став на шлях ринкових перетворень. Це вимагало швидких змін цінностей у всіх сферах суспільства, включаючи науку, нові технології, здоров'я та медицину. Стрімко змінювалися етичні та юридичні норми, що регулюють відносини між людьми, до прикладу, відносини між медичними працівниками та пацієнтами. Однак зміни в освіті, зокрема в біоетичній та юридичній складовій навчання лікарів, медсестер, юристів та інших фахівців або взагалі не відбувалися, або ж відбувалися надто повільно. Сучасний Азербайджан – провідна країна регіону за темпами і рівнем економічного зростання. Впроваджуються нові технології, швидко розвивається система охорони здоров'я. Азербайджанське суспільство відчуває потребу в розробці та впровадженні нових етичних та юридичних норм у цих та багатьох інших сферах. Яким чином цього досягнути? Єдиний шлях – через удосконалення освіти та підвищення поінформованості громадськості, передусім, цільових груп.

Біоетика та медичне право вже стали невід'ємними складовими базової та післядипломної освіти спеціалістів у світі, включені до навчальних програм багатьох університетів США, Європи, Китаю, Японії. У країнах СНД ці предмети були включені до навчальних програм близько 10 років тому, однак дотепер не відповідають стандартам розвинених країн. Для прикладу, експерти ЮНЕСКО, які вивчали стан освіти у сфері біоетики та медичного права в контексті системи медичної освіти країн – членів СНД, у своєму звіті зазначили, що викладання біоетики у країнах СНД започатковане 2000 р., і впроваджується поступово. У документах засідання Парламентської асамблеї СНД про «Стан освіти у сфері біоетики в системі вищої медичної освіти у країнах – членах СНД», що відбулася 2009 р., відзначалося, що «брак систематичної освіти у сфері біомедичної етики серед лікарів СНД негативно впливає на їхню репутацію в очах міжнародної медичної спільноти і ставить їх у невигідну позицію порівняно з їхніми іноземними колегами, які отримали кращу освіту (особливо, при розробці спільних програм наукової співпраці), створюючи перешкоди для визнання дипломів і формування нового типу відносин у національних системах охорони здоров'я». Цей аналіз стосується також Азербайджану.

У рекомендаціях ЮНЕСКО та національних експертів СНД, що увійшли до підсумкових документів Міжпарламентської асамблеї СНД, виокремлено такі завдання:

- курс біоетики та медичного права включити до державних освітніх стандартів для базової та післядипломної медичної та юридичної освіти;
- у медичних університетах і на юридичних факультетах створити окремі кафедри біоетики та медичного права;
- у медичних університетах і на юридичних факультетах, на старших курсах, забезпечити викладання біоетики та медичного права як блоку дисциплін;
- курс біоетики та медичного права викладати на всіх медичних та юридичних факультетах післядипломної освіти.

Для розробки національної навчальної програми, освітніх матеріалів і засобів з біоетики і медичного права слід широко використовувати національний досвід та освітні програми ЮНЕСКО; освітні матеріали з біоетики слід перекласти національною мовою.

Аналіз стану освіти у сфері біоетики Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані розпочало з вищих шкіл Азербайджану та шкіл з підготовки медсестер. З усіх вищих навчальних закладів тільки в Медичному університеті Азербайджану викладається 30-годинний курс медичної етики. Біоетика та медичне право не викладаються в закладах післядипломної медичної освіти. І тут ситуація навіть гірша, ніж у країнах СНД, де лікарі проходять 2–24 годинний курс навчання у сфері біоетики. Студенти юридичних факультетів також не вивчають медичного права. Саме тому юристи-практики не знають чинного законодавства у сфері охорони здоров'я і не можуть належно захистити такі важливі конституційні права громадян, як право на життя і право на здоров'я. Судові засідання, пов'язані з лікарськими помилками, розслідуваннями смертей у лікарнях, – велика рідкість. Відтак, нинішня ситуація в Азербайджані у сфері викладання біоетики та медичного права нагадує ситуацію у розвинених країнах світу 15–20 років тому. У СРСР медична етика (деонтологія) викладалася у вищих медичних закладах освіти усіх республік, однак починаючи з 1976 р. її викладали на основі міжвідомчої програми Міністерства охорони здоров'я, через що, як відзначали експерти ЮНЕСКО, «спеціалісти упродовж багатьох років перебували в повній ізоляції від світових тенденцій».

Така ситуація зумовила гостру потребу в розробці освітніх програм з біоетики та медичного права, які б відповідали сучасним стандартам, сьогоdnішнім і майбутнім викликам і базувалися на принципах Загальної декларації ЮНЕСКО з біоетики та прав людини. Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані у співпраці з Національною комісією ЮНЕСКО розпочало роботу з перекладу азербайджанською мовою освітніх матеріалів ЮНЕСКО. Базова навчальна програма з біоетики, книги ЮНЕСКО з питань біоетики, «Репродуктивне здоров'я», «Психіатрична етика», а також зразок «Інформованої згоди» уже перекладено азербайджанською мовою з англійської. За підтримки штабу ЮНЕСКО, Національної комісії, кафедри біоетики та Фонду Гейдара Алієва Відділенню вдалося ініціювати реалізацію базової навчальної програми ЮНЕСКО з біоетики та медичного права на відповідних фа-

культетах базової освіти, зокрема у відділенні Московського державного університету в Баку. Згідно з рішенням Міністерства освіти щодо впровадження програми ЮНЕСКО з біоетики, розпочато реалізацію пілотного проекту на основі Бакинського державного університету, головного, найбільшого та найстарішого університету Азербайджану, в якому навчається понад 18000 студентів. Працівники ЮНЕСКО розпочали підготовку Регіонального навчання для тренерів з біоетики на основі Інституту прав людини, і ця підготовка проводилася експертами ЮНЕСКО для викладачів не лише з Азербайджану, а й із регіону. ЮНЕСКО забезпечить викладачів необхідними навчальними матеріалами й інформацією. Планується скористатися сучасними методами навчання і міжнародною практикою і запросити провідних іноземних експертів. Це відображає високу оцінку пілотної діяльності, що проводиться в Азербайджані у сфері розвитку біоетики, з боку ЮНЕСКО. Відповідно до Закону про освіту Азербайджанської Республіки, «освітня система Азербайджанської Республіки базується на національній основі, загальнолюдських цінностях і є демократичною», що є запорукою успішного розвитку біоетики та медичного права. Відділення кафедри ЮНЕСКО з питань біоетики в Азербайджані планує викладати один із цих предметів чи обидва у всіх медичних, біологічних, юридичних та інших соціальних і гуманітарних науках, наприклад, на факультетах соціології, філософії, психології, журналістики, а також сільського господарства і технологій. Планується розпочати і зосередитися спочатку лише на 2–3 освітніх установах. У наступні декілька років біоетику та медичне право буде включено в навчальні програми багатьох інших вищих і спеціалізованих освітніх закладів, у навчальну програму на здобуття диплому бакалавра та магістра в університетах і академіях країни.

Мамедов В.

Новейшие достижения в сфере медицинского права и биоэтики Азербайджана

Освещены новейшие достижения в сфере медицинского права и биоэтики Азербайджана, создание и функционирование Ассоциации медицинского права и биоэтики Азербайджана, Отделения кафедры ЮНЕСКО по биоэтике в Азербайджане, кафедры биоэтики и медицинского права Института прав человека Национальной академии наук Азербайджана. Изложен опыт создания паспорта специальности «Биоэтика и медицинское право», которая благодаря усилиям Отделения кафедры ЮНЕСКО по биоэтике, в январе 2011 г. была зарегистрирована в Номенклатуре научных специальностей Азербайджана с присвоением соответствующего кода специальности и в марте этого же года была утверждена правительством. Проанализирована действующая законодательная база, регламентирующая права человека в сфере здравоохранения, приведен перечень законодательных актов, которые планируется принять в государстве. Освещена деятельность Отделения кафедры ЮНЕСКО по биоэтике в Азербайджане, направленная на улучшение состояния преподавания медицинского права и биоэтики в высших учебных заведениях Азербайджана.

Ключевые слова: медицинское право, биоэтика, отделения кафедры ЮНЕСКО, права человека, здравоохранение.

Mammadov V.

**Recent Developments of Medical Law and Bioethics
in Azerbaijan**

Recent developments of medical law and bioethics in Azerbaijan are elucidated. Great attention is paid to Azerbaijan Medical Law and Bioethics Association, Azerbaijan Unit, UNESCO Chair in Bioethics and Department on Bioethics and Medical Law within Human Rights Institute of the National Academy of Sciences of Azerbaijan. In particular the author provides an example of successful formation of a separate passport of specialty «Bioethics and Medical Law», which owing to efforts taken by the Azerbaijan Unit, UNESCO Chair in Bioethics was registered in the Nomenclature of Scientific Specialties in Azerbaijan with a scientific code given and in March of the same year, was registered by the Government. Further steps that are to be taken to ensure the compliance with universal bioethical principles relating to human rights when conducting scientific research are enumerated. The article highlights current laws in the sphere of human rights in patient care and the draft laws which are still to be adopted. In the next part the author elucidates activity of the Azerbaijan Unit, UNESCO Chair in Bioethics aimed at improvement of lecturing bioethics and medical law in Azerbaijan.

Key words: medical law, bioethics, department of UNESCO chair, human rights, health care.